

A SIKERES MAGYAR TÁBORNOK – 200 ÉVE SZÜLETETT

Hermann Róbert

Görgey Artúr, a szabadságharc hadvezére

Mitől válik valaki jó hadvezérré? Nyilván fontos dolog a bátorság, de önmagában kevés az üdvösséghez a hadvezéri pályán. 1848-49 történetében tucatjával találunk olyan katonákat, akik halált megvető bátorsággal küzdöttek az ütközetekben, de ha vitézségük révén magasabb beosztásba jutottak, ott csődöt mondtak. Az igazi hadvezérnek – Karl von Clausewitz szerint – a bátorságon kívül szüksége van a makacsságtól távol álló határozottságra, lélekjelenlétre, a gyors döntés képességére, hadvezéri szemmértékre, tehát az ellentmondó hírek közötti gyors és helyes elhatározás képességére, megfontoltságra, tájékozódóképességre, képzelőtehetségre, s végül egy mindezen képességeket és tulajdonságokat szintetizálni képes intellektusra. A clausewitzi meghatározás egyszerre egyedi és általános; megmutatja, hogy a 19. század közepén a napóleoni háborúk tapasztalatai után a hadtudomány művelői milyen követelményeket állítottak fel a hadvezérekkel szemben; ugyanakkor szinte minden korszak hadvezérei számára elérendő normát állít fel.

A hadvezér azonban mindig az adott korszak gyermeke is, s így működése nem értékelhető attól elválasztva, mintegy időtlenül. Görgey hadvezéri működése sem értékelhető anélkül, hogy ne vennénk figyelembe képzettségének és felkészültségének mértékét, a rendelkezésére álló eszközöket, a döntései hátteréül szolgáló információkat és az ellenfél erejét.

Görgey hadvezéri működésének értékelésénél röviden szólnunk kell az előzményekről is. Görgey Artúr a Felvidék egyik legrégebbi nemesi

famíliájának sarjaként, családjá harmadik fiúgyermekéeként 1818. január 30-án, a szepességi Toporcon látta meg a napvilágot. 1832-ben a cs. kir. 60. (Wasa) gyalogezred hadapródjaként a tulli cs. kir. utászkolába került. Tanulmányai elvégzése után előbb a bécsi magyar nemesi testőrségnél, majd a 12. (Nádor) huszárezredben szolgált. 1845 júliusában főhadnagyi rangjának megtartása nélkül kilépett a hadseregből. Közel 13 éves katonai szolgálata során 4 évig és 8 hónapig tanult Tullnban, 4 évet és 10 hónapot töltött a nemesi testőrségnél, s 3 évig és 3 hónapig szolgált csapatánál. (Egy időskori leveléből tudjuk, hogy még Tullnban harmadévből megbetegedett, s ezért a nyár folyamán kellett letennie a vizsgáit. Ezek mindegyike sikerült – a stratégiatánára azonban majdnem megbuktatta, s csak a többi tanár könyörgésére engedte át...)

Bár a katonai pályára csak a család rossz anyagi helyzete miatt lépett, s hivatásával szemben – különösen csapattisztként – mély ellenszenvet táplált, minősítési lapján parancsnokai úgy jellemezték, mint aki igen sok természetes tehetséggel bír, a fegyvergyakorlatokban, felszerelésben és kiképzésben igen ügyes, buzgó, igyekvő és takarékos; nem iszákos, kártyás, adósságcsináló vagy veszekedő; dicsvágyó és szerény; a szolgálatban megbízható és szeret is alkalmaztatni. A minősítési lap rubrikáiban szereplő adatok arra mutatnak, hogy az ifjú Görgey – minden ellenszenv ellenére – jó katona akart lenni, s az is volt. A cs. kir. tisztikarban jelentkező deviáns magatartásformák egyikét sem követte; fölös energiáit inkább a szolgálat kínosan pontos ellátásában vezette le.

Az ifjú exfőhadnagy 1848 májusában jelentkezett a magyar honvédségbe, s jó szervezőképességével csakhamar felhívta magára mind Batthyány Lajos miniszterelnök, mind Kossuth Lajos pénzügyminiszter figyelmét. Önálló katonai ténykedése azonban csak 1848 szeptemberében kezdődött, amikor előbb a Tiszán inneni önkéntes mozgó nemzetőrség szolnoki táborának parancsnokságát vette át, majd a hónap végén a Csepel-sziget parancsnokságával bízták meg. Ekkor már honvéd őrnagy volt. Tizenegy hónapos hadvezéri működésének tárgyalása előtt azonban érdemes felvázolnunk azokat a szempontokat, amelyek alapján e működést értékelni kívánjuk.

Görgey első hadjárata, a Roth és Philippovich vezérőrnagyok horvát hadoszlopa elleni bekerítő hadművelet kezdetén egy kb. 2500 főnyi,

katonai tapasztalatokkal nagyjából nem bíró reguláris haderő és a Tolna megyei népfelkelés kb. 16 500 főnyi irreguláris erői felett rendelkezett. Ez a haderő – számát tekintve – kétszeresen múlta felül a vele szemben állót; e hátrányt azonban annak fegyverzeti és tüzérségi fölénye jócskán kiegyenlítette. Görgey feladata előbb az volt, hogy akadályozza meg ennek a kb. 9100 főnyi horvát hadosztálynak Jellačićhoz való csatlakozását; majd Jellačić pákozdi veresége és Győr irányába történt elvonulása után lehetőleg be kellett kerítenie ezt a hadosztályt.

Görgeynek ésszerű intézkedéseivel – amelyekben a tolnai népfelkelés és nemzetőrség parancsnoka, Csapó Vilmos őrnagy komoly segítségére volt – sikerült kellően lelassítania az említett hadosztály mozgását. A reguláris és irreguláris erőkből kiépített őrláncon fennakadtak mind Rothék, mind Jellačić hírvívői. Míg tehát az ellenség kénytelen volt sötétben tapogatózni, Görgey megszökhette azt a hálót, amelyből Rothék hadosztálya képtelen volt kikeveredni. Amikor pedig Görgey parancsnokává a „hadi tudományok úgy elméleti, mind gyakorlati részeiben” kevésbé járatos Perczel Mór ezredest nevezték ki, s Perczel veszélyeztette a hadműveletek sikerét; Görgey nem félt felülbírálni előljárója intézkedéseit, s öntevékenyen kiadni a további parancsokat. Perczel emiatt főbe akarta lövetni Görgeyt, ám az az elítélésére összehívott haditanácson megvédte nézeteit, s Perczel kénytelen volt azok szellemében kiadni további utasításait.

Az eredmény ismeretes: október 5-én előbb Roth elővédje, majd október 7-én egész hadosztálya feltétel nélkül megadta magát. Ez volt a magyar szabadságharc legsikeresebb bekerítő hadművelete, amelynek eredményeként 9000 fő, közel ugyanennyi lőfegyver és 12 löveg került a magyar csapatok kezére. A diadal fő érdeme Görgey és Csapóé volt; Görgeyt a diadal napján nevezte ki ezredessé a Batthyány-miniszterelnök helyébe lépő Országos Honvédelmi Bizottmány (OHB), Csapó pedig a győzelem körül szerzett érdemeiért kapta meg ezredesi kinevezését.

Ozora után az OHB elnöke, Kossuth Lajos a fővárosba rendelte Görgeyt. Azzal bízta meg, hogy menjen a magyar főszereg lajtai táborába, s ott tartsa szemmel Móga János altábornagyot, a sereg parancsnokát. A pandorfi táborba érkező Görgey azt tapasztalta, hogy az ott

állomásozó magyar csapatokat nem lehet igazi hadseregnek nevezni; a csapatok egyharmada kiképzetlen volt, legalább a fele nem szagolt még puskaport; a használható egységek tisztikara pedig ugyanúgy idegenkedett a határ átlépésétől, mint a nemzetőr zászlóalj tisztjei. Ugyanakkor Jellačić közben Ausztriába vonult, s érintkezésbe lépett a Bécsből kiszorított cs. kir. helyőrséggel, s az így egyesült erő mind számát, mind minőségét tekintve felülmúlta a magyar hadsereget. A titkos felhatalmazásra tehát nem volt szükség.

Móga azonban mégis élhetett a gyanúperrel Görgey kiküldetését illetően, ezért igyekezett két legyet ütni egy csapásra. Az elővéd addigi parancsnokát, Ivánka Imre alezredest, aki a legbuzgóbban sürgette a határ átlépését, leváltotta posztjáról, s Görgeyt nevezte ki a helyére. Ugyanakkor mindjárt utasította is Görgeyt, hogy osztrák földön még egy előőrsöt vagy járőrt se hagyjon; ez ellen aztán Görgey hiába tiltakozott. Az elkövetkező hetekben a magyar hadsereg kétszer is átlépte a határt, de mindkétszer eredménytelenül tért vissza a Lajta innenső partjára. Közben Bécs alá érkezett az Alfred zu Windisch-Grätz herceg, tábornagy vezette csehországi cs. kir. hadsereg. Ezzel az erőviszonyok végérvényesen a másik fél javára alakultak.

Az október 28-án meginduló támadás során, majd az október 30-i schwechati csatában Görgey a centrum elővédjét, majd a hátrálás után az utóvédet vezette. A visszavonulás során fedezte a sereget, s így az nagyobb veszteségek nélkül, minden lövegével együtt érhetett vissza magyar földre.

Görgey e hadjárat során nem aratott nagyobb babérokat. Ugyanakkor mind a brucki elővéd parancsnokaként, mind Schwechatnál teljesítette feladatát; október 17-ről 18-ra virradó éjjel – Móga utasításai ellenére – győztes előőrsi ütközetet vívott, Schwechatnál pedig mentette a menthetőt.

November 1-jén Kossuth hivatalosan is közölte Görgey tábornoki kinevezését, s egyben reábizta a feldunai hadsereg vezetését. Az ifjú tábornokra meglehetősen nehéz feladat várt. A feldunai hadsereg védelmi körlete a Kis-Kárpátokban lévő Nádasi-szorostól a Fertő tó déli partjáig terjedt, s alárendeltségébe tartoztak a Trencsén megyei magyar erők is. Részben ez a parancsnokság diszponálhatott a komáromi és

lipótvári erőd őrségével is. Görgeynek egyszerre két feladatot kellett teljesítenie. Egyrészt a teljes határszakaszt védenie kellett, s ezért kénytelen volt hosszú, vékony vonalban felállítani csapatait; másrészt közben igazi hadsereggé kellett gyúrnia ezeket a nagyjából kiképzetlen, felfegyverzetlen és felruházatlan katonákat. Ugyanakkor Kossuth aktív határvédelmet követelt tőle, tehát azt, hogy állandó rajtaütésekkel nyugtalanítsa a Magyarország elleni támadásra készülő cs. kir. fősereget. Görgey legfőbb ellenvetése az volt, hogy ilyen, komoly összeszokottságot feltételező akciókat nem lehet végrehajtani olyan csapatokkal, amelyek tisztjei azt sem nagyon tudják, hogyan kell megtölteni egy puskát. A kilátások azonban mégsem mutatkoztak oly borúsaknak, hiszen a november 1. és december 14. közötti előőrsi összecsapások többségében a feldunai hadsereg csapatai arattak győzelmet.

Görgey azonban tudta, hogy nagy támadás esetén ez a vékony védővonal bárhol átszakadhat. Azt is tudta, hogy az ellenség jóval a határ mögött, tehát olyan távolságban koncentrálja erejét, hogy ebben nem tudja hatásosan zavarni. A határvédelem metódusa, az erők egyenletes elosztása maga is akadályozta a korlátozott méretű támadáshoz szükséges erőösszpontosítást. Ezért Görgey javasolta, hogy az eddigi főhadiszállást, Pozsonyt, amely amúgy is az ellenség „torkában” volt, fel kell adni, s a hadsereget Győr környékén kell összpontosítani. Kossuth és az OHB azonban ezt – politikai okokból – elleneztek; hiszen ez egyet jelentett volna a határszéli megyék harc nélküli feladásával. Kossuth a védelem hatásosabbá tétele érdekében újabb és újabb erősítéseket irányított Görgey táborába; ezek azonban legfeljebb arra voltak elegendőek, hogy a táborot elhagyó önkéntes mozgó nemzetőr zászlóaljokat pótolják.

A december 14–16-án meginduló általános támadás igazolta Görgey aggodalmait. A cs. kir. offenzíva első szakaszában a Duna-balparti magyar erők Komárom, illetve Lipótvár, a jobb partiak Győr felé vonultak vissza. Bár Parndorfnál, majd Mosonnál egy-egy lovassági összecsapásban sikerült lassítani a cs. kir. főerők előnyomulását, a hadjárat kimenetele nem lehetett kétséges. Görgey attól tartott, hogy a cs. kir. fősereg mindkét parton azonos erőkkel nyomul előre; ezért a bal parti erőket nem hozta át időben a jobb partra. (Igaz, ebben a magyar feldejtés is ludas volt).

Holott a cs. kir. fősereg támadásának súlypontja a jobb partra esett; Windisch-Grätz Győr bekerítését tervezte. Görgey így is nyolc napig tartotta a kemény fagy miatt természetes védelmétől is megfosztott, túlméretezett győri sáncrendszert, s csak akkor vonta ki onnan csapatait, amikor a harapófogó már majdnem bezáródott mögötte. Ezután a feldunai hadtest a főváros előtti második védővonalba húzódott vissza, s itt lépett érintkezésbe Perczel Mór vezérőrnagy Muraközéből felrendelt, kb. 6000 főnyi hadtestével. Perczel – Kossuth kívánságára – Mórnál ütközetbe bocsátkozott Jellačić hadtestének két dandárával, s komoly vereséget szenvedett.

Görgey ezután kénytelen volt a főváros előtti első védővonalba visszavonni erőit. Ebben a helyzetben kapta Kossuth utasítását, hogy vívjon csatát az ellenséggel, de lehetőleg úgy, hogy a hadtestet vereség esetén is megmenthesse, s a fővárost se tegye ki az ágyúztatás veszélyének. Görgey az utasítást teljesíthetetlennek ítélte; ugyanakkor Perczel veresége után semmi esélyt nem látott a főváros megvédhetőse. Ezért 1849. január 2-án a pesti Emmerling-fogadóban összeült haditanácsnak azt indítványozta, hogy a fővárost adják fel; Perczel megtépzott hadtestét és Répásy Mihály vezérőrnagy tartalék hadtestét lássák el erősítésekkel, s indítsák Szolnok felé, a Debrecenbe áttelepült OHB és országgyűlés védelmére. Ezalatt a feldunai hadtest a Duna bal partján, Lipótvár irányában hajtson végre elterelő hadmozdulatot, mentse fel a cs. kir. csapatok által ostromzár alá vett erődöt, vonja ki onnan a várőrséget és löveganyagot, majd a bányavárosokon át, az ottani állami készleteket megmentve, a Felső-Tisznánál csatlakozzon a Tiszántúlon összpontosítandó magyar fősereghez. A tervet a haditanács Csány László kormánybiztos és Perczel ellenzavazata ellenére elfogadta.

A dunántúli hadjárat mérlege csak részben kedvező Görgey szempontjából. Ezen nincs is mit csodálkoznunk, hiszen az eddig csupán dandárparancsnoki beosztást betöltő fiatal ember hirtelen egy 20–25 000 főnyi hadsereg, majd hadtest élén találta magát. Nemcsak neki, de beosztott tisztjeinek sem voltak tapasztalatai egy ekkora erő irányításában. Bár a stratégia egyelőre nem volt erős oldala az ifjú tábornoknak, taktikai döntései jók voltak. A maximális célt, a határ, majd a győri állás védelmét még akkor sem nagyon oldhatta volna meg, ha a Duna jobb

partján egyesíti erőit, s Perczel hadteste is időben odaér a győri összpontosításhoz. A minimális célt, a hadsereg megóvását azonban sikerült elérnie. Összességében azt mondhatjuk, Görgey ekkor már tudta, mikor kell elrendelnie a visszavonulást, ugyanakkor hajlamos volt „túlbiztosítani” magát, s egyszerre próbált meg minden pontot fedezni.

Az 1849. január 4-én meginduló felvidéki hadjárat kezdeti szakaszában Görgey elsődleges feladata az volt, hogy lekösse, a Tisza-vonal elleni támadástól visszatartsa Windisch-Grätz főerejét. A Lipótvár felmentésére, majd a bányavárosok irányába végrehajtott mozdulat erre alkalmas is volt. Bár Windisch-Grätz mindössze két hétig üldöztette jelentősebb erőkkel, majd a Perczel-hadtest január végi ellentámadása után ezeket visszavonta, s a feldunai hadtest követését a felvidéki cs. kir. mellékerőkre bízta; e két hét elegendő volt ahhoz, hogy a január első felében Szolnokon jócskán túlszaladó Perczel-hadtest újjászerveződjön, s immáron maga kísérelje meg ellentámadással.

Windisch-Grätz mindössze egy lovasdandárt küldött Perczel megfigyelésére; s a Debrecen észak felől fenyegető, Franz Schlik altábornagy vezette hadtest is csupán január végén kapott egy hadosztálynyi erősítést a cs. kir. főseregtől. Egészen addig a feldunai hadtest volt az egyetlen olyan magyar seregetest, amely a saját létszámát megközelítő cs. kir. erőket kötött le. Sem Perczel, sem Klapka hadteste nem foglalkoztak ekkora erőket. Windisch-Grätz ugyanis halvány sejtésekkel sem bírt Görgey szándékairól, s ezért Budapesten és környékén maradt serege nagy részével. A cs. kir. fővezér attól tartott, hogy Görgey Bécs irányába tart, majd pedig amiatt aggódott, hogy a bányavárosokból a morva határ felé tör, s az Olmützben tartózkodó cs. kir. udvart veszélyezteti. Amikor pedig végre ráébredt, mi is Görgey tényleges feladata, már késő volt. A Tisza vonalán megszilárdult a magyar ellenállás, Görgey pedig kisiklott az őt üldöző cs. kir. csapatok gyűrűjéből.

A felvidéki hadjárat a stratégiai siker mellett viszonylag kevés taktikai eredménnyel járt. Lipótvárat nem sikerült felmenteni; Görgeyt ugyanis az a veszély fenyegette, hogy az üldöző cs. kir. csapatok elvágják visszavonulási útját a bányavárosokba, s ezért inkább e cél feladása mellett döntött. Lipótvár február 2-án meg is adta magát. A bányavárosokban a feldunai hadtest csupán néhány nyugodt napot tölthetett;

egy január 19-i elővédi ütközet után a déli irányból támadó cs. kir. hadosztály csapatai mind Szélaknánál, mind Hodrusbányánál győzelmet arattak a Guyon Richárd ezredes, illetve Görgey által vezényelt csapatok felett. Ezután a feldunai hadtest kénytelen volt kiüríteni a bányavárosokat, és két oszlopban megindulni Lőcse felé. A kiürítés végrehajtása arra mutatott, hogy Görgey nem feledte el a tulli utásziskolában tanultakat; a Körmöcbányán veszélyeztetett helyzetben lévő Aulich-hadosztályt egy beomlott bányaalagút ideiglenes helyreállítása révén vonta ki a városból, s csatlakoztatta a Besztercebányán gyülekező zömhöz. A hadtest február elején érte el a Szepességet, majd Guyon hadosztályának február 5-i branyiskói áttörése után ismét két oszlopban indult meg Kassa felé, hogy a város környékén a felső-tiszai hadtest egységeivel együttműködve, bekerítse Schlik hadtestét.

Erre azonban már nem került sor. Az újonnan kinevezett fővezér, Henryk Dembinski altábornagy utasításainak köszönhetően a felső-tiszai hadtest egymástól elszakított hadosztályai és dandárai nem voltak elég erősek Schlik megtámadásához vagy föltartóztatásához. Görgeynek szintén nem voltak pontos adatai sem az őt követő, sem az előtte álló cs. kir. csapatokról, ezért két hadoszlop közül az egyik egy napot veszített Eperjes előtt. Schlik tehát kicsúszott a harapófogóból, s a február 26–27-i kápolnai csatában az ő hadtestének fellépése döntötte el az összecsapást a cs. kir. sereg javára.

A felvidéki hadjárat másfél hónapja tehát stratégiai szempontból sikeresnek mondható. Előbb sikerült lekötni a cs. kir. főerőket, s ezzel időt nyerni a Tisza mögötti magyar összpontosításhoz; majd február elején bekerítéssel fenyegetni Schliket, s a Szepesség megtisztításával Szegedtől a galíciai határszélig összefüggő háttérzást biztosítani az elkövetkezendő ellentámadáshoz. A stratégiai siker mellett megvoltak a taktikai siker feltételei is.

Kassa elérése után Görgey terve az volt, hogy csapataival visszafordul, s az őt addig követő, immáron tudottan kisebb erejű cs. kir. dandárokra veti magát. Az újonnan kinevezett fővezér, Henryk Dembinski altábornagy azonban ezt megakadályozta, az éppen felszabadított felvidéki megyéket átengedte az ellenségnek, sőt, Schlik hatásos üldözését is meggátolta. A magyar hadtesteket Tiszafüred, Eger és

Miskolc háromszögében vonta össze, azonban olyan távol egymástól, hogy a Windisch-Grätz vezette cs. kir. főszereg támadásakor képtelen volt őket egyesíteni. Az eredmény közismert: a február 26–27-i kápolnai csatát a magyar hadsereg elvesztette, majd az ezt követő visszavonulás után, Tiszafüreden, március 3-án a magyar tisztikar egyöntetű döntéssel megfosztotta Dembinskit a fővezérségtől, s ezt előbb Szemere Bertalan teljhatalmú országos biztos, majd a helyszínre érkező Kossuth is helybenhagyta.

A március közepén, immáron Vetter Antal altábornagy fővezérsége alatt meginduló ellentámadási kísérlet során Görgey feladata az volt, hogy Tokajról Miskolcon és Mezőkövesden át Gyöngyös irányába törjön előre, s terelje el az ellenség figyelmét a magyar főerők cibakházi átkeléséről. Görgey a feladatot teljesítette, s az ő előnyomulásának köszönhetően Windisch-Grätz kénytelen volt észak felé átcsoportosítani seregét. Bár Vetter túl hamar kezdte meg az előnyomulást, majd egy álhír következtében visszahúzódott a Tisza mögé, az előny immár a magyar csapatok oldalán volt. Windisch-Grätz védekező állást foglalt el, s ezáltal a magyar csapatok különösebb nehézség nélkül egyesülhettek Gyöngyös környékén az újabb támadásra. A hadsereg parancsnokságát a közben megbetegedett Vetter helyett Kossuth ideiglenesen Görgeyre bízta.

E másfél hónap – bár látványos eredményeket nem hozott – fordulópontnak tekinthető Görgey hadvezéri pályája során. Az eddig időnként aggályosan óvatos hadtestparancsnok Dembinski fővezéri működéséből megtanulhatta, hová vezet a túlzott óvatosság, a haditervek és hadmozdulatok túlbiztosítása; márciusi működését már a merészség és céltudatosság jellemezte. A tavaszi hadjárat előtt már egy kész hadvezér vette át a magyar főerők parancsnokságát.

A tavaszi hadjárat két szakaszának terve azon a felismerésen alapult, hogy a hadszíntér egészét tekintve az ellenség erőfölényben van, tehát részenként kell megverni. A hadjárat első szakaszában az immáron Gáspár András ezredes majd tábornok vezette VII. (korábban fel-dunai) hadtestnek jutott az a feladat, hogy Hatvan környékén tüntetve vonja magára az ellenség főerejét, míg a másik három magyar hadtest (I., II., III.) egy délnyugat-északnyugati kerülővel az ellenséges cso-

portosítás hátába kerül. A hadjárat első szakaszában Windisch-Grätz kicsúszott a harapófogóból; annyi irányból kapott ugyanis hírt a magyarok előnyomulásáról, hogy végül – biztos, ami biztos alapon – a főváros előtt vonta össze erőit.

Taktikai szempontból azonban a magyar hadsereg bizonyult sikeresebbnek. Az első három összecsapást (április 2., Hatvan, április 4., Tápióbecske, április 6., Isaszeg) a magyar hadsereg nyerte, s ebben Görgeynek komoly szerepe volt. Mind a tápióbecskei, mind az isaszegi csatában az ő személyes fellépése állította meg a visszavonulást, s az általa előrerendelt tartalékoknak köszönhetően lett a magyar seregé a győzelem. Bár a döntő csatát csak április 7-re, s nem 6-ra várta, az új helyzetben villámgyorsan reagált, s intézkedéseivel képes volt kiegyenlíteni az ellenség kezdeti előnyét. A hadjárat második szakaszában az Aulich Lajos vezérőrnagy vezette II. hadtestnek, illetve Kmety György és Asbóth Lajos ezredesek hadosztályainak jutott az a feladat, hogy Pest előtt tüntetve kössék le a cs. kir. főerőket, míg a magyar főszereg többi része egy északnyugat-délnyugati irányú kerülővel eléri Komáromot, felmenti a cs. kir. csapatok által ostromolt erődöt, átkel a Duna jobb partjára, ezzel a főváros feladására kényszerítve a cs. kir. csapatokat.

A második szakasz stratégiai szempontból csaknem teljes sikert hozott. A főszereg két nagyobb összecsapás (április 10., Vác, április 19., Nagysalló) után elérte és felmentette Komáromot, majd április 26-án az ostromzár feltörését az időközben Budapestről nyugat felé elvonuló cs. kir. főszereggel vívott csatában teljessé tette. Az ellenség megsemmisítésére az erőviszonyok adott állása mellett – mint ezt néhány katonailag képzetlen történész feltételezte – a magyar hadseregnek nem volt lehetősége. Részben azért, mert a cs. kir. főszereg, vereségei ellenére még mindig túlerőben volt, sőt, a Délvidékre küldött Jellačić-hadtest nélkül is több mint 50 000 főt tudott csatarendbe állítani 1849. május elején Bécs előterében; részben azért, mert az egy hónapos hadjáratban a magyar hadsereg csaknem teljesen kifogyott a lőszerből.

A hadjárat maradandó eredményeket hozott, hiszen 1849. június végéig az ellenség nem volt képes érdemben változtatni az április végi helyzeten. Ezzel a győzelemsorozattal a Felvidék és a Dunántúl nagy része felszabadult. Görgey szerepe ebben a hadjáratban kiáll csaknem

minden kritikát. A hadjárat megtervezése és kivitelezése egyaránt jól sikerült. Az átmeneti nehézségeken több esetben is személyes fellépésével segítette át a csapatokat. Hadmozdulatait merészség és céltudatosság jellemezte; hiszen a hadjárat mindkét szakaszának haditerve egy hajszálon lógott. Görgeyt tehát immáron olyan hadvezérnek tekinthetjük, aki képes nagy hadsereget irányítani s azzal sikereket elérni.

A nagy kérdés a „hogyan tovább?” volt, a Görgeyt alighanem kevés döntéséért érte annyi kritika, mint azért, hogy április végén a főszereg nagyobb részével Buda felé fordult, ahelyett, hogy Bécs irányába üldöztesse volna a cs. kir. főszereget. A hadműveletek új céljának kijelölésénél Buda mellett szóló érvek között voltak politikaiak és katonaiak egyaránt. 1849. április 14-én a magyar nemzetgyűlés kimondta a Habsburg-ház trónfosztását és az ország függetlenségét. Ez az ország a külfölddel is el akarta ismertetni a függetlenséget, mielőbb szabaddá kellett tenni a fővárost is. A katonai érvek közül a legfontosabb az volt, hogy a tavaszi hadjárat folyamán a honvédsereg nemcsak kiűzte az ország nagy részéből a cs. kir. főszereget, de az addig egymástól elkülönülve operáló hadtesteket egy területre „összpontosította”. A Komárom alatt álló magyar hadsereg kevesebb mint 27 000 főt számlált, 107 löveggel; a Bécs előtt álló cs. kir. főszereg – a Délvidékre távozott Jellačić-hadtest nélkül – ennek több mint a kétszeresét. Ezt az erőfölényt a magyar hadsereg még akkor sem egyenlíthette ki, ha a Pest előtt hagyott erőket és a felmentett Komárom helyőrségének tekintélyes részét csatasorba állítja. Buda ostromzárát már csak azért sem lehetett feloldani, mert a Jellačić-hadtest feladatáról a magyar vezérkarnak nem voltak pontos információi, s elképzelhető volt az is, hogy a Bécs ellen induló magyar főszereg hátában Jellačić visszafordul, s felmenti a budai várőrséget.

A magyar vezérkar Jellačić céljával ugyan nem, de a Bécs előtt álló cs. kir. főszereg létszámfölényével tisztában volt, s ezért a Görgey vezette haditanács úgy döntött, hogy csak a hadsereg kiegészítése és Kossuth által a Délvidékről ígért erősítések beérkezése után kezd újabb támadásba. Ezt az elhatározást olyan, szintén figyelembe veendő okok is támogatták, mint például az, hogy a hadjárat során a magyar főszereg csaknem teljesen kifogyott a lőszerből, s Buda osztrák birtoka miatt a lőszerszállítmányokat csak nagy kerülővel lehetett eljuttatni hozzá.

Buda ostroma, amely a reális katonai célt jelentette, három hétig tartott, s a szabadságharc egyik legnagyobb diadalát hozta magával. A teljes, 5000 főnyi védőszereg elesett vagy fogságba került. A foglyokon kívül 248 löveg volt a magyar sereg zsákmánya. Buda ostroma a szabadságharc egyik legrövidebb ideig tartó várostroma volt; rövidebb időt csak Eszék ostroma igényelt (16 nap) s még a 200 fő által védett dévai sziklaváracskát is jóval hosszabb ideig cernírozták a honvédc csapatok.

Buda ostroma után újabb két hét telt el a támadó hadműveletek megindulásáig. Ezalatt nagyjából sikerült feltölteni a feldunai hadsereg hiányos kereteit. A támadó hadműveletekhez szükséges erőfölényt biztosítani hivatott erősítések azonban nem érkeztek meg a Délvidékről; sőt, Perczel június 7-i kátyi veresége után immáron egyetlen embert sem lehetett elvonni erről a hadszíntérről. Görgey tehát erősítések nélkül, az orosz intervenció híre által sürgetve volt kénytelen megkezdeni Vág menti ellentámadását 1849. június közepén. A hadterv arra a számításra épült, hogy a Duna jobb partján állomásozó magyar csapatok, Poeltenberg Ernő vezérőrnagy VII. hadteste és Kmety György ezredes önálló hadosztálya lekötik az ottani cs. kir. erőket; míg a Vág mentén állomásozó I., II. és III. hadtestek és a VIII. hadtest (a komáromi várőrség) mozgósított része kombinált hadműveletben Pozsony irányába vetik vissza a velük szemben álló cs. kir. csapatokat. A hadterv célja az volt, hogy elvágják egymástól a cs. kir. és orosz intervenció seregeket, s a bal parti előretöréssel a jobb part feladására is rábíriák a cs. kir. fővezériséget. Csakhogy az ellenség olyan erőfölénnyel rendelkezett, hogy mind a Duna jobb, mind a Duna bal partján képes volt visszaverni egy magyar támadást.

A hadjárat azonban nemcsak emiatt végződött kudarccal. Kossuth a Függetlenségi Nyilatkozat után alakult új minisztériumba Görgeyt hívta meg a hadügyminiszteri posztra. Emiatt a tábournok egyszerre volt kénytelen betölteni a hadügyminiszteri és fővezéri tisztet. A hadügyminisztériumban államtitkára, Szabó Imre ezredes helyettesítette; a fővezérség terheit pedig a május végén felállított Központi Hadműveleti Iroda, s vezetője, Bayer József ezredes volt hivatva Görgey távollétében átvállalni. Így Görgey igazából egyik tisztnek sem volt képes eleget tenni. A Vág menti hadjárat első jelentős összecsapásában, a június 16-i

zsigárdi ütközetben sem volt jelen, pedig igencsak szükség lett volna személyes jelenlétére. A június 20–21-i második kísérlet alkalmával Perednél Görgey immáron személyesen vezette a támadást; ám ekkor már késő volt. Az első nap győzelmei után a szemben álló cs. kir. csoportosítás egy magyar hadtesttel felérő létszámú orosz hadosztályt kapott erősítésül, s ennek fellépése eldöntötte a Vág menti hadjárat sorsát.

E csata után, 1849. június 26-án Görgey azt javasolta a minisztertanácsnak, hogy az erdélyi és délvidéki erőkön, illetve Kazinczy ezredes Máramaros és Bereg megyékben állomásozó hadosztályán kívül minden nélkülözhető erőt Komáromnál összpontosítsanak, s még az orosz főszereg beérkezése előtt indítsanak döntő támadást a cs. kir. főszereg ellen. A terv kétségkívül merész volt, de az egyetlen reális esélyt jelentette a több mint kétszeres túlerőben lévő ellenséggel szemben. Az orosz főszereg elől visszavonuló IX. hadtestet és a Cegléd térségében szerveződő tartalék hadtestet néhány nap alatt át lehetett irányítani Komárom térségébe, s ezáltal ki lehetett egyenlíteni a cs. kir. főszereg létszámfölényét. Ha pedig a lassan mozgó orosz főszereg beérkezése előtt sikerül megverni Haynau seregét, e győzelem, ha nem is a háború győzelme, de legalább kompromisszumos befejezéséhez alapot nyújthatott volna. A terv révén magyar kézen lehetett volna tartani a még jelentős tartalékokkal rendelkező Dunántúlt, s a komáromi erőd olyan támaszpontot jelentett, amelynek birtokában a magyar sereg a Duna mindkét partján szabadon működhetett.

A kormány el is fogadta a tervet, de négy nap múlva, a cs. kir. főszereg 1849. június 28-i győri áttörését követően, Görgey távollétében, többnyire szolgálaton kívül vagy békealkalmazásban lévő tábornokok haditanácsának javaslata alapján, a magyar hadsereg Tisza–Maros-szögi összpontosítása mellett döntött. A tervnek csak hátrányai voltak. E lehetséges hadművelati bázisként szolgáló Bácska és Bánság nagy részét már egy éve háború pusztította. A terület legfontosabb erődje, Temesvár, osztrák kézen volt. A szegedi összpontosítás egy pontra vonzotta volna az ellenség főerőit.

Görgey, még mielőtt e tervet közölték volna vele, levélben tudatta Kossuthal, hogy továbbra is a komáromi összpontosítás szellemében kíván működni, tehát a győri vereség miatt nem változtatta meg elha-

tározását. Amikor azonban megérkezett az új haditervet hozó küldöttség, *szóban* megígérte, hogy engedelmeskedni fog a távollétében hozott határozatnak. A küldöttség érkezése előtt írott levél azonban a küldöttség visszaérkezése után került Kossuth kezébe, aki azt a küldöttségnek adott *szóbeli ígéret* visszavonásának tekintette, s leváltotta Görgeyt a fővezérségről. (Görgey június 30-án, a küldöttség elutazása után írott, a levonulást megígérő levelét pedig valószínűleg csak azután kapta meg, hogy meghozta a leváltásról szóló döntést. Miután Görgey ebben sem ígérte meg az *azonnali* levonulást, Kossuth valószínűleg ennek alapján sem látta indokoltnak a döntés visszavonását.)

A tábornok azonban – még mielőtt a leváltását tudató levelet kézhez vehette volna – ismét megmutathatta, mit tud. 1849. július 2-án Haynau másfélszeres túlerőben lévő csapataival szemben megvédte a Duna-jobbparti komáromi sáncokat, s egy remekül vezetett csatában továbbra is nyitva tartotta a déli elvonulás útját. Az összecsapásban azonban súlyos, életveszélyes fejsébet kapott, s napokig szolgálatképtelen volt. A helyettesítését ellátó Klapka György vezérőrnagynak pedig esze ágában sem volt levezetni a sereget. Az újabb, július 11-i áttörési kísérlet vereséggel végződött. Görgey ezután – életveszélyes fejsébe dacára – vállalta a főszereg levezetését Szeged térségébe.

A Duna bal partján elvonuló sereg Vácnál beleütközött az országot északkelet felől elárasztó orosz főszereg egységeibe. A déli áttörésre nem sok lehetőség volt, ezért Görgey merész elhatározásra jutott. Az orosz főszereg elől egy északkelet-délkeleti irányú kerülővel akart kitérni, s ehhez a Losonc–Rimaszombat–Miskolc–Tokaj útvonalat választotta. E hadmozdulattal három hétre megállította a legnagyobb ellenséges csoportosítás előnyomulását. A külső hadászati vonalon mozogva is előbb ért minden egyes pontra, mint az orosz főszereg egységei, s ugyanakkor veszélyeztette azok utánpótlási vonalait. Saját erőinek közel négyszeresét, a teljes ellenséges hadsereg közel egyharmadát kötötte le. Amikor pedig helyzete veszélyessé vált, irtózatossá gyalogmenetekkel (40-50 kilométer naponta) megelőzte a bekerítő orosz csapatokat, s megindult az összpontosítás új helyszíne, Arad felé.

Az egy hónapos hadjárat alatt a feldunai hadsereg nyolc ütközetet vívott, s ebből csupán egyet veszített el (Debrecen, 1849. augusztus 2.).

Az Aradra érkező Görgey mögött az orosz főszereg többnapos járóföldre lemaradt. Ha a Szegedet kardcsapás nélkül kiürítő Dembinski altábornagy vezette déli főszereg a kormány utasításai ellenére nem Temesvár, hanem Arad felé vonul vissza, az így egyesíthető magyar hadsereg a siker reményében szállhatott volna szembe Haynau tábornagy cs. kir. főszeregével.

Nem ezt történt. 1849. augusztus 9-én, az I. hadtest és Görgey Aradra érkezésének napján a Dembinski helyett a fővezérséget átvevő Bem altábornagy Temesvárnál csatába bocsátkozott. Az összecsapás vereséggel végződött, főleg azért, mert Dembinski a támadás előtt Lugosra küldte a lőszertartalékokat, s erről nem értesítette Bemet; így a tüzérségi párbaj kellős közepén a magyar lövegek muníció nélkül maradtak. A csatát követő visszavonulás során a déli főszereg csaknem teljesen felbomlott. Az összpontosítás, s egy utolsó, Haynau feletti győzelem lehetősége ezzel odaveszett. Görgey számára nem maradt más, mint az oroszok előtti fegyverletétel. Az Aradon összpontosult feldunai hadsereget északról és délről egyaránt túlerőben lévő ellenséges csoportosítások fenyegették. A magyar seregeknek egy csatára elegendő lőszere sem volt. Az oroszokkal kezdeményezett tárgyalások során a cári fővezérség már a temesvári vereség előtt is csak a feltétel nélküli megadásról volt hajlandó tárgyalni. Az osztrákok előtti fegyverletétel, Haynau eddigi magatartása miatt, szóba sem jöhetett. A temesvári vereség hírének vétele előtt a magyar minisztertanács tagjai is úgy határoztak, hogy az oroszok tárgyalási vagy közvetítési készségének hiánya esetén az egyetlen megoldás az oroszok előtti fegyverletétel. Ezzel – a Szemere-kormány és Kossuth kormányzó lemondása után – a Görgey által összehívott haditanács is egyetértett.

Görgey az 1849. nyári hadműveletek során ismét jó hadvezérnek bizonyult. Személyes fellépései mindig komoly hatással voltak a csapatokra. Június 20–21-én Perednél több ízben is ő szedte rendbe és indította újabb támadásra a hátráló csapatokat. Június 28-án Győrnél személyesen fedezte a visszavonulást. Július 2-án a harkálypusztai lovasrohammal tehermentesítette az Őszönt, a levonulás kulcsát jelentő helységet ostromló magyar csapatokat. Július 15-én és 17-én Vácnál személyesen vezette a csatát, s irányította a magyar hadsereg elvonulását

egészen addig, amíg az erőfeszítés miatt a sebláz nem vette le a lábáról. A három nyári hadművelet közül kettő jó stratégiai érzékre mutatott; a komáromi összpontosítás csakúgy, mint a Vácott hirtelen kidolgozott felvidéki megkerülő hadműveleté. Görgey képes volt gyorsan és helyesen dönteni, s ezáltal az ellenségre kényszeríteni akarátát. Hiszen amíg a feldunai hadsereg Komáromnál állt, Haynau sem mozdulhatott el onnan. Amíg Görgey a Felvidéken működött, Paszkevics főerői sem vonulhattak az Alföldre.

Mindezek alapján úgy véljük, jogos a megállapítás: Görgey volt 1848–49-ben a magyar szabadságharc talán legjobb hadvezére; olyan katona, aki nemcsak hazai, hanem európai összehasonlításban is megállja a helyét. Hiszen nem feledhetjük, hogy 1848-ban főhadnagyi tapasztalatokkal kezdte katonai pályáját, s 1849-ben már több tízezer főnyi hadsereggel diszponált. Főleg az általa vezetett hadsereg sikereinek köszönhetően azt, hogy Ausztria 1849 április végén kénytelen volt beismerni saját gyengeségét akkor, amikor orosz segítségért folyamodott a magyar szabadságharc leverésére. Az pedig csupán a nemzeti önértékelés szokott zavarai közé sorolható, hogy 1849 augusztusa után a közvélemény tekintélyes része nem a túlerőt, hanem a túlerővel szemben az ésszerűség határáig ellenálló hadvezért tette felelőssé a vereségért. Ez a téves ítélet volt az a tényező, ami a későbbiekben is megakadályozta, hogy Görgey az 1867 után önállóságát visszanyert Magyarország közéletébe és katonapolitikájába tudásának megfelelő mértékben bekapcsolódhasson.

Irodalomjegyzék

- Görgey Artúr élete és működése Magyarországon. Szerk. Simon V. Péter. Magyar Nemzeti Múzeum, Bp., é. n. 307 p.
- Görgey Artúr: Életem és működésem Magyarországon 1848-ban és 1849-ben. S. a. r. Katona Tamás. Európa K., Bp., 1988. I-II. k. 294 p., 423 p.
- Görgey István: 1848 és 1849-ből. Élmények és benyomások. Okiratok és ezek magyarázata. Tanulmányok és történelmi kritika. Franklin Társulat, Bp., 1885-1888. I-III. k.
- Görgey István: 1848 júniusától novemberéig. – Okmánytár. S. a. r. Katona Tamás. (Bibliotheca Historica) Magyar Helikon, Bp., 1980.
- Görgey István: Görgey Arthur a száműzetésben 1849-1867. MTA, Bp., 1918. 413 p.

Görgey István: Görgey Arthur ifjúsága és fejlődése a forradalomig. MTA, Bp., 1916. 453 p.
Gyalókay Jenő: Görgey mint hadvezér. Századok, 1916. 444-476. p.
Hermann Róbert: Görgei Artúr, mint hadvezér. Hadtörténelmi Közlemények, 1999/1. 3-19. p.
Kosáry Domokos: A Görgey-kérdés története. Osiris - Századvég, Bp., 1994. I-II. k. 774 p.
Kossuth Lajos és Görgei Artúr levelezése, 1848-1849. S. a. r. Hermann Róbert. Millenniumi Magyar Történelem. Bp., 2001.
Perjés Géza: Kossuth és Görgey konfliktusa. Hadtörténelmi Közlemények, 2004/2. 539-590.
Pethő Sándor: Görgey Artúr. A hadműveleteket leírta Julier Ferenc. Genius, Bp., é. n. 499 p.
Pusztaszeri László: Görgey Artúr a szabadságharcban. Magvető K., Bp., 1984. 775 p.
Urbán Aladár: Kossuth és Görgey 1848 őszén. In: Batthyánytól Kossuthig. Hadsereg és politika 1848 nyarán és őszén. A Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Könyvtára. Bp., 2009. 267-298. o.

KISEBBSÉG- KUTATÁS

SZEMLE